پێشەکیەك

نووسینی : د. عیزەددین مستەفا

هەرچەند دەست ئەدەمە باسی مەولەوی یا نووسین لە بارەی مەولەوی‌یەوە ، پێش هەموو شتێك ئەو چەند دێڕە بە نرخەم دێتەوە یاد کە بە یەکەم نووسینیان دەزانم لە بارەی مەولەوی‌یەوە چەند دێڕێکن، بەڵام سەرەتان و نرخیان تا ئێستا ماون ، ئەوەش ئەوەیە کە ئەمین فەیزی (امین فیضي) لە (ئەنجومەنی ئەدیبان) دا کە ساڵی ١٩٢٠ لە ئەستەمبووڵ چاپکراوە نووسیویەتی .

ئەمین فەیزی بەگ مەولەوی بە شاعیر وا پێشکەشکردووە :

مەولەری بە موقتەزای ئەو مەوقیعە کە تێیدابووە هیچ چاوی بە شیعری فەرەنگ نەکەوتووە، لەگەڵ ئەوەش لەسەر ئوسلووبی ئەوان شیعری نەزم کردووە، لە قیتعەیەکدا مەسرەعی (مصرع) ئەوەڵی تەقفیە کردووە لەگەڵ مەسرەعی سالیس (ثالث)و قافیەی مەسرەعی سانیی (ثاني) ڕێك خستووە لەگەڵ مەسرەعی رابیع .

ئەو قیتعەیە لە ئاخری ئەم کتێبەدا نووسراوە (واتە - ئەنجومەنی ئەدیبان) ، ئەم ئووسولە خیلاف ئوسووڵی شوعەرای ئێرانەو مەولەوی لە کەسی نەدیوە، مەحزەن بە حوسنی تەبیعەتی خۆی موناسیبی زانیوەو ئیستیعمالی کردووە .

ئەو نموونانەی ئەمین فەیزی لە شیعری مەولەوی‌یەوە هێناویەتەوە یا چاپی کردوون نۆ بەیان لەسەر دوو بەیتی یا دێڕی مەسنەوین و قافیەیان بەم جۆرەیە .

١ ------------------　　　　١ ------------------

٢ ------------------　　　　٢ ------------------ .. هتد .

بەڵام پارچەیەکی تێدایە تەواو لە سۆنێتای شیعری ئەورووپی دەچێت :

فەریاد جە شومی ئەرزی چارەی من

هەر سۆزەی موراد من نادیارەن

داد جە هەوای بەد ، بەد ستارەی من

هەر نۆگوڵاڵەی من نە پێوارەن

کە قافیەی ئەم پارچەیە بەم چەشنەی لێ دێت :

١ ------------

٢------------

١------------

٢------------

ئەمە لە ڕووی قافیەوە ، هەرچی لە ڕووی کێشەوەیە ئەوە زۆر بە شیعری مەولەوی بە کێشی پەنجەی خۆماڵی دەپێورێو بەو کێشانە ناپێورێ کە لە عەرووزی عەرەبیەوە وەرگیراون و زۆربەی شیعری کلاسیکیان پێ نووسراوە ، زۆرترینیشیان لەسەر کێشی دە پەنجەیی (٥ + ٥)ن کە گۆران لەبەر زۆر شیعر پێ وەتنیان بە کێشی نەتەوەیی شیعری کوردی‌یان دادەنێ .

دیارە ئەمین فەیزی کە کتێبەکەی نووسیوە، هەر کێشی شیعری ئەورووپایی (واتە : فەرهەنگی)ی لەبەرچاو بووەو لای وابووە کە مەولەوی بێ دیتنی ئەو شیعرانە خۆی ئیبداعێکی وایکردووە کە لەوان بچێت ، ئەمین فەیزی دوورتر بە قووڵایی کۆن و ئەو کاتەی کورددا ڕۆچووە، تا بڵێت مەولەوی لەوکاتەدا کەقوتابخانەی شیعری کلاسیکی لەسەر دەستی مەلای جزیری‌دادامەزراوە لە

ڕووی پێوەندیی دیالێکتەوە نەبێ لەهەموو ڕووەکانیترەوە لە خاکی بابان ئەو قوتابخانەیە تازەکراوەتەوەو بەردەوام بووە (نالی، سالم ، کوردی)،بەڵام مەولەوی لە زۆر ڕووەوە سەری بۆ دیاردەکانی ئەو قوتابخانەیە شۆڕنەکردووەو بە ناوەڕۆکێکی سۆفیانەی لەوەی مەلای جزیری و ئەحمەدی خانیچوو، بەلام بە کەرەسەیەکی لە زۆر لایەندا لەگەڵ کەرەسەکانی شیعری ڕۆمانتیکیی ئەورووپا چوو مەبەسی خۆی دەربڕیووەو پەنای بردۆتە بەر سامانی کێش و قافیەی کۆنی کورد یا وولاتی کوردەواری و ئەو کێشانەی شیعری بەکارهێناوە کە گاتاکانی زەردەشتی پێ نووسراوەو لەسەردەمی ئەویشدا کێشی گۆرانیی فۆلکلۆری خەڵك بووە، بە هەورامی بێت کە خۆی شیعری پێ نووسیوە یان بەو شێوەیەی شیعری بابان بێت کە خۆی لە کێش و قافیەی بەدوورگرتووە، بەمە مەولەوی دەستی لەوەدا بووە کە ئامێرێکی کۆن تازە بکاتەوەو بیخاتە بەردەست نوێ کەرەوانی شیعری کوردیلە چواریەکی دووەمی چەرخی بیستەمدا ، بە تایبەتی پیرەمێرد و شێخ نووری و گۆران .

هەر ئەوە نەخشەیەکمان پێ دەکێشێ کە هەندێك نووسەری ئەمڕۆ حەزی لێ دەکەن .

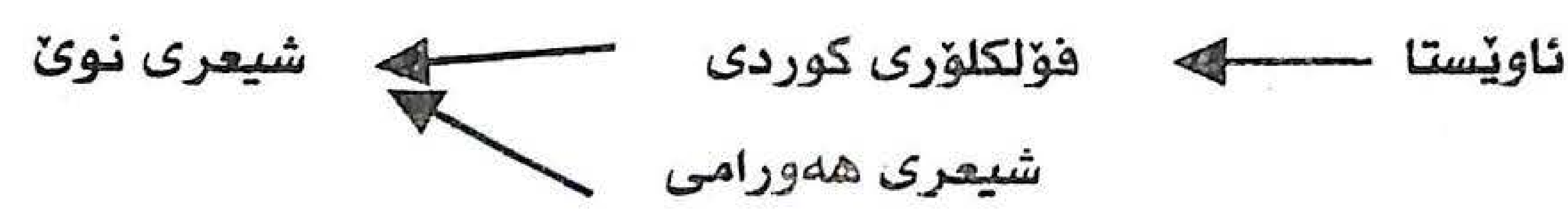

ئەمین فەیزی سەرەتایەکمان بۆ باسکردن و لێکۆڵینەوەی مەولەوی دەداتێ و دەڵێ :

(لە مابەینی شوعەرای کوردا مەولەوی موقابیل بە نیزامی‌یە ، ئەگەر چی لەهجەی هەورامان و لەهجەی سلێمانی نەختێ لەیەك دوورن، ئەمجا شیعری مەولەوی ئەمەندە ئاهگوزارو رۆحنەوازە ئەهلی سلێمانی لە گۆرانیدا شیعری ئەو دەخوێننەوە).

لێرەدا چوواندنی مەولەوی بە نیزامیی گەنجەوی ڕەنگە هەر لەوەدا بێت کە شاعیری گەورەن یا نیزامیش بە ڕەچەڵەك کوردەو لە گەورەییدا بە دوو شاعیری گەورەی کورد یا ڕۆژهەڵاتی ناسیون. ئەگەر زیاتر پێویستمان بەو هاوتایی و لێکچواندنانە بێت ئەوا دەبێ باسی هەردوو مەولەوی بکەین ،چونکە لە خۆوە نەهاتووە کەلە ژێر پەیکەری مەولەویدا لە شاری سنە بنووسرێ " مەولەوی "ی کورد کەواتەبوونی دوو مەولەوی، دووشاعیری گەورە ، دوو سۆفیی گەورە ، چ لە لای کوردو چ لە لای فارس ،چ لە لای کورد لە خۆوە نەهاتووە.

یا مەولەویی ئێمە کە خۆی بە ((مەعدوومی))و ((معدووم)) ناوبردووە، لە خۆوە ناونەناوە یا ناونەنراوە مەولەوی ، بەلام بە داخەوە تا ئێستا کەسێك نەهاتووە کە بەراوردی ئەم دوو مەولەویەمان بۆ بکات .

هەر ئەمین فەیزی نی‌یە کە باسی بلاوی و زانینی شیعری مەولەوی دەکات لە ناوچەی سلێمانیدا ، بەڵکو پیرەمێردیش کە ژیانی منداڵی و گەنجیی ئەوو پیرەمێرد (١٨٦٧- ١٩٥٠) لە سلێمانیدا یەك دەگرێ باس لەوەدەوکات کە قەتار لە سلێمانیدا هەر بە شیعری مەولەوی ووتراوە .

سلێمانی مەڵبەندی سەرهەڵدانی شیعری بابانەو بەو بەشە دیالێکتە تازەیەی پێشتر شیعری پێ نەنووسرابوو،بەلام سلێمانی تا ئێستا هەر بەوەفایە بۆو ئەو شاعیرەی سەری بۆ قوتابخانەکەی شیعری سلێمانی شۆڕنەکرد .

لە خۆوە نەهاتووە کە لە زووەوە گەورەترین و نوێترین شەقامی سلێمانی (بۆ کاتی خۆی) بەناوی مەولەوی‌یەوە ناونراوە.

لە خۆوە نەهاتووە، کە ساڵی ١٩٨٨ لە ژێر باڵی تاریکی فاشیزمدا کۆمەڵێ ڕووناکبیری کورد درپیان بە تاریکی داوەو لە سلێمانیدا میهرەجانیان بۆ مەولەوی گێڕاوەو کۆمەڵێ لێکۆڵینەوەی باش لە بارەی مەولەوی‌یەوە نووسرا .

لە سنە پەیکەری مەولەوی بەرزبۆتەوە، لێرەدا لیژنەی میهرەجان بە سەرۆکیی وەزیری رۆشنبیریی هەرێمی کوردستان (کاک محەمەد شاکەلی) پێك هات، گۆڕو گومەزی مەولەوی لە (سەرشاتە) بوو بەڕووناکی بۆ ناوچەی تاوگۆزی‌و ئەم لێکۆڵینەوانەش بەشێکی تازەن لەو میهرەجانە، نموونەی دەست لە مل کردنی ڕووناکبیرانی کوردن کە پێشتر چرای دڵی سەید تاهیری هاشمی لە کرماشان‌و سنە دڵی ڕوونکردنەوەو برایی پتەوکردن‌و وا لە سایەی مەولەوی‌و حکومەتی هەرێمی کوردستاندا بەری بیریان دەبەخشن‌و خۆ بۆ هەورامانناسی سنەش ئامادە دەکەن .

ئەمە دوا کار نی‌یە لە بارەی مەولەوی‌یەوە چونکە زۆرمان ماوە لە هەموو زەریای مەولەویدا مەلە بکەین .